

A KMKSZ felhívása Kárpátalja magyar lakosságához

„Történelmi idöket élünk. A volt szovjetunióbeli köztársaságok teljes önállóságra törekcsenek. Ukrajna parlamentje is kinyilvánította ebbéli öhaját. Mi, kárpátaljai magyarok, szintén történelmi dátumnak tartjuk december 1-jét. Ezen a napon a szuverén, demokratikus Ukrajnára szavazunk. Csak az európai értelemben vett, demokratikus állam biztosíthatja a területén élő nemzeti kisebbségek önkormányzati jogait. [...] felhívjuk Kárpátalja magyarságát: december 1-jén szavazzanak két igennel:

I. A független Ukrajnára.

II. Ukrajna keretén belül az új ukrán alkotmány által biztosított különleges önkormányzati státussal rendelkező Kárpátaljára. 1991. november 12.”

Bárdi Nándor – Éger György (szerk.): *Útkeresés és integráció*. Budapest, Teleki László Alapítvány, 2000. 506–507.

Kisebbségi áramszünet

„[...] nyilvánvaló egyértelműség-gel bebizonyosodott: a független Ukrajna számára nem létezik olyan titkos átjáró, amelyen a szocializmusból átosonhat a jóléti civil társadalom keretei közé, s a süllyedő ország peremén nem lehet egy kis kárpátaljai magyar Kánaánt létrehozni; az itt élőknek, ha szülőföldjükön maradnak, a vegetálásra kell berendezkedniük, nagyrészt lemondva az európai értelemben vett civilizált élet nívójáról és az egzisztenciális biztonságról [...]”

Balla D. Károly: *Kisebbségi áramszünet a schengeni fal tövében*. Budapest, Magyar Napló, 2000. 23.

A kárpátaljai magyar kisebbség helyzetének változásai Ukrajnában

A 20. században több nemzet vált függetlenné szeparatista önrendelkezés érvényesítésével. Bár minden szovjet alkotmány (1924, 1936 és 1977) tartalmazta a „szabad elszakadás” lehetőségét, a szecessziós jog érvényesítése csak az 1990-es években vált lehetségessé. Európa a 18. század végén a nemzetállam és a nacionalizmus szülőhelye volt, és úgy tűnt, a 20. század végén temetőjük is lesz. Ám a századvégi Európa, ahelyett, hogy túllépett volna a nemzetállamon, visszatért hozzá, aminek leglátványosabb bizonyítéka a Szovjetunió, Jugoszlávia és Csehszlovákia felbomlása és nemzeti alapon meghatározott utódállamaik létrejötte.

Mihail Gorbacsov, az utolsó szovjet pártfőtitkár az 1980-as évek közepén meghirdette a nyíltság és az átalakítás politikáját, ami végeredményben elsodorta a Szovjetuniót. Az egykori tagköztársaságok, így 1991-ben Ukrajna is, önálló államokká váltak. A független Ukrajnát Magyarország az elsők között ismerte el.

Az országban a **nemzetiségek jogállását** három alapvető dokumentum határozza meg: Ukrajna nemzetiségi jogainak nyilatkozata (1991), Ukrajna törvénye a nemzeti kisebbsé-

gekről (1992) és Ukrajna Alkotmánya (1996), melyek többek között kimondják, hogy az itt élő nemzetiségek az ukrán nép részét képezik. A nemzetiség szabadon megválasztható, lehetőség van a nemzetiségi nyelvek, kétnyelvű feliratok, a nemzeti jelképek használatára. Kárpátalján számos település kapta vissza eredeti, történelmi nevét, sok magyar vonatkozású köztéri szobrot, emléktáblát és emlékjelet állítottak fel.

A magyarok az ország lakosságának 0,3%-át teszik ki, zömmel Kárpátalján élnek. 1989 előtt nem volt önálló politikai szervezetük. A szellemi teret, s utólagos értelmezésben, a politikai teret is, a kultúra, elsősorban az irodalmi, művészeti élet jelentette. Az 1980-as évek második felétől érezhető volt a változás.

Elsőként alakult meg a máig legnagyobb létszámú **érdekvédelmi szervezet**, a KMKSZ 1989-ben, amely a helyi magyarság képviselőt kulturális és politikai téren egyaránt feladatának tartja. A Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetségben (KMKSZ) gyorsan végbement a generációváltás. Kovács Miklós elnökké választása markáns szemléletváltozást is

Európa
(egyik) föld-
rajzi közepe,
Terebesfehér-
patak

A munkácsi városháza

hozott és tartósan polarizálta a kárpátaljai magyar eliteket. Az 1994-ben létrejövő Kárpátaljai Magyar Szervezetek Fóruma (KMSZF) egyesítette többek között a KMKSZ-ből kivált, vele egyet nem értő régi, illetve újonnan alakult egyesületeket. A KMSZF úgy látta, hogy Ukrajnában, az ukrainai politikai erőkkal együttműködve lehet hatékonyan foglalkozni a magyarság ügyével, s ebben nem hagyható figyelmen kívül Ungvár, a megye fővárosa, az összes fontos intézménnyel, az egyetemmel, s a magyar szakkal, ahol az kárpátaljai magyar elit rekrutációja végbement. Ungvárnak ez a szerepe 1989 után egyre csökkent. A KMKSZ ezzel szemben a Beregszász központú magyar autonóm körzet, Tisza melléki járás, illetve magyar tankerület létrehozásán kezdett el módszeresen dolgozni.

A Fórum szerepét egyre inkább átvette az Ukrainai Magyar Demokrata Szövetség, amelyet 1991. októberében hozott létre a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség, a Lvovi Magyarok Kulturális Szövetsége és a Magyarok Kijevi Egyesülete Fodó Sándor elnökletével. Az 1995. júniusi ungvári közgyűlésén Vass Tibor főtisztár a szövetség addigi munkáját értékelve kijelentette: nincs mit elmondania, mert a szövetség nem működött. 1996. márciusában az UMDSZ új elnököt választott Tóth Mihály parlamenti képviselő személyében. 1997-ben a KMKSZ felfüggesztette tagságát az UMDSZ-ben. Ezzel véglegessé vált a két táborra szakadás.

Az időszakban lezajlott parlamenti választások – melyekre úgy tekintettek, hogy a mandátum erősíti meg az adott szervezet legitimitását – mindannyiszor magyar–magyar párbajt is hoztak. 1990-ben Fodó Sándor, a KMKSZ akkori elnöke indult a mandátumért, majd váratlanul visszalépett és a szövetség nevében a szavazókat egy ukrán jelölt, Sepa Vaszil támogatására szólította fel, amit azok meg is tettek. 1994-ben a KMKSZ-ből kivált szervezetek Tóth Mihályt jelölték, aki nyerni tudott Fodóval szemben, nem utolsó sorban az utóbbi kampányának a szavazók táborában vissza-

A Rákóczi-szabadságharc emlékműve Tiszaújváros határában

KRONOLÓGIA

1989. február 26. Ungváron megalakult a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség (KMKSZ).

1989. március 1. A szovjet–magyar határon megnyíltak az első olyan határátkelők, amelyek a kishatárforgalmat biztosítják.

1989. szeptember 10. A KMKSZ állásfoglalást fogadott el egy magyar autonóm körzet megalakításáról Beregszász központtal.

1989. december 13. Hatályon kívül helyezték a görög katolikus egyházat betiltó 1949-es rendeletet.

1991. augusztus 24. Az ukrán Legfelsőbb Tanács kikiáltotta Ukrajna függetlenségét.

1991. augusztus 26. Mihail Gorbacsov lemondott az SZKP KB főtisztári tisztéről és indítványozza a kommunista párt feloszlását.

1991. augusztus 31. Ungvár főteréről eltávolítják a Lenin-szobrot. Fokozatosan ezt teszik a többi településen is. Utolsóként Csap „adja meg magát”, ahol népszavazást is tartanak a kérdésben.

1991. szeptember. A beregszászi járási tanács a KMKSZ-frakció indítványára népszavazást írt ki december 1-jére a magyar autonóm körzet létrehozásáról a járás területén.

1991. október 5. A Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség, a Lvovi Magyarok Kulturális Szövetsége és a Magyarok Kijevi Egyesülete megalakították az Ukrainai Magyar Demokratikus Szövetséget (UMDSZ). A szervezet elnöke Fodó Sándor.

1991. október 23. Első ízben rendeztek emlékünnepeket Kárpátalján a nemzeti ünnep tiszteletére.

1991. október 27. Ungváron a Kárpátaljai Ruszinok Társasága, a KMKSZ, a német, a szlovák, valamint a roma nemzetiségi szervezetek megalakították a Kárpátaljai Nemzetiségek Demokratikus Ligáját.

1991. december 1. Az Ukrajnában megtartott országos választásokon a lakosság 90%-a támogatta a köztársaság függetlenségét. Kárpátalján a választópolgárok 78%-a a terület különleges

Magyarország mint „nagy testvér”. Aknák az összekötő út

„[...] a szomszédos országokban élő magyar kisebbségek a magyarországi politikai élet szent tehenei; kritikai elemzés tárgyát nem képezhetik életük bizonyos vonatkozásai, s a hozzájuk való viszonyulásban is van egy sor rituális elem. [...] nehéz a kritika késével belevágni ebbe a témába, de mégis meg kell tennünk, mert esetleg azután már késő lesz. [...] A kisebbségek viszonyulását a Magyarországról beáramló kulturális (mindegy milyen színvonalú) termékekhez leginkább egy régi közmondás jellemzi: „Ajándék lónak ne nézd a fogát!” Pedig ezt az áramlást egy vonatkozásban alaposan meg kell szűrni. Az ideológiára gondolok. [...] Konkrét, meglevő ideológiai konstrukciók mindig tartalmaznak egy „fordítási mechanizmust”, amely ténylegesen megkülönbözteti őket a hasonló címkével ellátott más működő konstrukcióktól. Ez a mechanizmus nem más, mint az általános elvek helyi alkalmazását lehetővé tevő „másodlagos szabályok” összessége. Hogy mi történik akkor, ha „megspórolják” ezt a „fordítást”? Erre szolgál iskolapéldául a kommunizmus szerepe Kelet- és Közép-Európában a Szovjetunióból „fordítás” nélkül átvett bolsevizmus formájában. [...] a bajt a látszat ellenére nem az ideológiai konstrukciók „eszmarendszer”-része okozza, hanem az, ahogy az adott társadalmi valóság viszonyrendszerében politikai cselekvésre fordítják ezeket. Nem az elv, hanem a vele együtt átszusszanó más valóságra érvényes alkalmazási mechanizmus okozza a bajt, esetleg a katasztrófát. [...] Egy kisebbségi politikusként már most is komoly munkájába kerül a magyarországi „keresztbelicítelés” politikai viszonyok kiismerése. Egyszerre „kijönni” valamennyiükkel – azaz realitást adni annak az elvnek, hogy egy adott kisebbség ügye „fölötte áll” az aktuálpolitikának –, valóságos politikai búvármutatványt jelent.” (1994)

Kovács Miklós: *Üzenet a kalapács alól*. KMKSZ, Ungvár, 1998. 184–187.

tetszést keltő lejárato hangneme következtében. Újabb négy év múlva Tóth alul maradt az új KMKSZ-elnökkel, Kovács Miklóssal szemben. Az Ukrajnai Szociáldemokrata Párt (egyesített) – USZDP(e) – listáján sikertelenül indult a választásokon a teljesen háttérbe szorult Fodó Sándor. Ezért a lépésért Fodót a KMKSZ etikai bizottsága elé idézték, minden különösebb következmény nélkül.

A USZDP(e) ezzel nem vonult ki a magyar közéletből. A 2002-es választásokon Kovács Miklóssal, a KMKSZ támogatottjával szemben Gajdos Istvánt, az USZDP(e) beregszászi elnökét indította, aki mögé felsorakozott az UMDSZ is. Kovács esélyeit csökkentette, hogy a jelöltek között szerepelt egy vele azonos nevű, a közéletben egyébként teljesen ismeretlen személy is, aki ezzel a névazonossággal nyilvánvalóan sok szavazatot elvitt. A sokadik átszámolás, fellebbezés, panasz, végül Legfelsőbb Bírósági döntés után Gajdos kapta meg a mandátumot.

A botrányokkal övezett választásokkal kapcsolatban Hennagyij Moszkal, Kárpátalja akkori kormányzója annak a véleményének adott hangot, hogy Magyarország nyíltan támogatta Kovács Miklóst, ami direkt politikai beavatkozás, s nem első eset, hogy ilyen közvetlen beavatkozás mérgesíti az ukrajnai magyar szervezetek egymás közötti vitáit. A KMKSZ választmányja nyilatkozatban mondta ki, hogy Gajdos győzelmét durva visszaélések, szavazócédulák utólagos jogtalan megsemmisítése eredményezte, így a végeredmény nem felel meg a választók akaratának, Kovács a 72-es körzet magyar többségű településeinek döntő többségében nagy fölénnyel győzött, így a KMKSZ legitimitásához nem férhet kétség, az továbbra is a kárpátaljai magyarság legjelentősebb érdekvédelmi szer-

Szelmenc, az ukrán–szlovák határral kettévágott falu

vezete. Kovács panasza alapján az ügygel foglalkozott az Európai Emberjogi Bíróság.

A vita lényege a legitimáció körül forgott. A KMKSZ legfőbb érve ebben, hogy az UMDSZ, vele ellentétben, nem vett részt a választásokon, az általa támogatott parlamenti képviselő egy hatalmon levő ukrán párt képviselője. Ha szó szerint vesszük a jelölést, akkor a szavazócédula megfelelő rubrikája szerint Kovács „önjelölt”, Gajdos az USZDP(e) jelöltje volt, civil szervezet ugyanis nem állíthatott képviselőjelöltet. Gajdos a 2004-es ukrajnai államfőválasztás alkalmával megváltozó erőviszonyok közepette azonban áttült a Szocialista Párt frakciójába, ami – az UMDSZ kivételével – minden oldalról erősen megtépázta politikusi tekintélyét.

Merőben megváltozott a helyzet a 2006-os parlamenti választásokkal. Kárpátalján megalkultak az első magyar pártok: Kovács Miklós elnöklétével a KMKSZ Ukrajnai Magyar Párt, és Gajdos István elnöklétével az Ukrajnai Magyar Demokrata Párt (UMDP). Egyik pártnak sem volt reális esélye arra, hogy elérje a 3 százalékos parlamenti küszöböt. A valódi tét a helyi önkormányzati helyek megszerzése volt. A választások során a magyar pártokra felfigyeltek az ukrajnai politikai erők,

Az Ukrajnai Magyar Demokrata Szövetség elnökségének sajtótájékoztatója

Az ukrán–magyar alapszerződés aláírása

ami odavezetett, hogy a jövőben felajánlják a közös listát. A magyar pártok megjelenése lökést adhat az ukrainai nemzeti pártok alakulásának. A 2007-es előrehozott parlamenti választások alkalmával mindkét magyar párt jelöltje felkerült egy-egy nagy párt listájára, de ezúttal sem sikerült bejutniuk a törvényhozásba.

Az **autonómia kérdése** sajátosan alakult Kárpátalján, ahol nem csak a magyarság, hanem az ukrán állam által nemzetiiséggént hivatalosan el nem ismert ruszinok is előálltak autonómia-igénnyel az 1990-es évek első felében. Ukrajna függetlenségének kinyilvánítása – 1991. augusztus 24. – és a Független Államok Közösségének megalakulása 1991. december 8. – közötti időszakban gyakorlati lépések is történtek. A Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség beregszászi szervezete támogatta a Kárpátaljai Ruszinok

Társaságának autonómia követelését, illetve röviddel később maga is indítványozta, hogy tartsanak népszavazást a magyar autonóm körzet megalakításáról Beregszász központtal. A helyi államhatalmi szervek felkarolták a kezdeményezést, és december 1-jére népszavazást írtak ki a kérdésben. Ugyanezen a napon az ország lakosságának 90%-a referendum keretében támogatta a köztársaság függetlenségét, Kárpátalján pedig a választópolgárok 78%-a a terület különleges státusú önkormányzatára, a Beregszászi járásban 81,4%-a a magyar autonóm körzet megalakítására szavazott. Ez a népszavazás azonban jogi következmények nélkül marad. A magyar szövetségen belül már 1992-ben szakadás jelei mutatkoznak, többek között a kérdés kezelésének mikéntje felőli viták következtében. 1992-ben a magyar–ukrán alapszerződés úgy lépett életbe, hogy semmilyen módon

Ünnepség a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskolán

státusú önkormányzatára, a Beregszászi járásban 81,4%-a a magyar autonóm körzet megalakítására szavazott.

1991. december 8. Jelcin orosz, Kravcsuk ukrán és Suskevics belorusz elnökök bejelentették a Független Államok Közösségének (FÁK) megalakulását, a Szovjetunió megszüntetését. ~ Antall József magyar miniszterelnök Kijevben aláírja a magyar–ukrán alapszerződést.

1992. május 10. A KMKSZ-en belüli újabb szakadás jele, hogy a választmányi ülésen bejelentették a Demokratikus Platform Kezdeményező Csoportjának megalakulását.

1992. július 22. A területi tanács elutasította a Beregszászi Magyar Autonóm Körzet megalakításával kapcsolatos törvénytervezetet.

1993. április 30. Ungváron megalakult a Magyar Értelmiségiek Kárpátaljai Közössége (MÉKK). Elnök: Dupka György.

1993. május 15. A Kárpátaljai Ruszinok Társaságának munkácsi konferenciáján megalakították Podkarpatszka Rusz árnyék-kormányát.

1994. március 10. Beregszászon megnyílt az Illyés Gyula Magyar Nemzeti Színház. Főrendező Vidnyánszky Attila.

1994. április 10. Ukrajnában megtartották a parlamenti választások második fordulóját. A 169. számú beregszászi választókerületben a független jelölt Tóth Mihály, beregszászi járási elnöki megbízott győz Fodó Sándorral, a KMKSZ elnökével szemben.

1994. június 19. Beregszászon Kárpátalja református püspökévé szentelték Gulácsy Lajost.

1994. augusztus 6. A KMKSZ-től eltávolodott kárpátaljai magyar szervezetek Beregszászban megalakították a Kárpátaljai Magyar Szervezetek Fórumát (KMSZF).

1994. szeptember 15. Beregszászon megnyitották a Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskolát.

1994. november 27. Szolyván felavatták a Sztálinizmus Áldozatainak Emlékparkját.

Beregi szőttes

Hidi Endre kerámiái

Kárpátalja címere

nem reflektált erre a kérdésre. A Kárpátaljai Megyei Tanács pedig szinte ezzel egyidejűleg elutasította a Beregszászi Magyar Autonóm Körzet megalakításával kapcsolatos helyi magyar törvénytervezetet. A magyar kulturális autonómiát az ukrán–magyar vegyes bizottság tartotta napirenden. 1993 áprilisában Leonyid Kravcsuk államfő és Antall József miniszterelnök ungvári találkozásánál is szóba kerül. Májusban a Kárpátaljai Ruszinok Társaságának munkácsi konferenciáján megalakították Podkarpatszka Rusz (Kárpátalja hivatalos elnevezése az első Csehszlovák Köztársaság időszakában) árnyékkormányát. Az eseményt a vezetők Pozsonyban jelentették be, ami diplomáciai feszültséget okozott Ukrajna és Szlovákia között. Ezek a botrányok véget vetettek a ruszin szervezkedésnek. Leonyid Kucsma államfő

1999-es újráválasztása előtt Kárpátalján is kampányolt, azzal biztatta a magyarokat, hogy amennyiben rá szavaznak, támogatni fogja autonómia-törekvésüket. Az elnökválasztás után, 2001-ben elfogadott törvény szabad gazdasági övezet létrehozásáról rendelkezett Kárpátalja területén. A kulturális autonómia követelése elhalkult, realisabb alternatívaként merült fel az önálló magyar oktatási hálózat megteremtése. Ukrajna egyetlen autonóm területe a Krími Autonóm Köztársaság, ahol a sztálini érában kitelepített, a '90-es években visszatelepülő tatárok nyerték el ezt a jogot. Kárpátalja lakosságának zömét hivatalosan az ukránok alkotják, a megye egészére vonatkozó nemzetiségi autonómiáról tehát nem lehetne szó.

A civil szférában fontos szerepet tölt be az 1993-ban alakult Magyar Értelmiségiek Kárpátaljai Közossége (elnöke Dupka György), melynek egyik érdeme, hogy 1996-ban elindította a Kárpátaljai Magyar Önkormányzati Fórum rendezvénysorozatát. 2001-ben alakult meg a Határmenti Települések Önkormányzati Szövetsége.

Kárpátalján önálló szervezetekbe tömörülnek a különböző szakmák képviselői (magyar pedagógusok, könyvtárosok, képzőművészek, orvosok stb.). Magyar gazdakörök, vállalkozói szövetségek működnek.

A **kultúra** területén lényeges változások történtek. Az 1990-es évek elején megnyitottak a magyar óvodák, illetve kibővültek az anyanyelvű iskoláztatás lehetőségei: az állami tanintézetek mellett felekezeti iskolák is létesültek, több szak(közép)iskolában indítottak magyar csoportokat, megnyitott az államilag akkreditált, elsősorban Magyarországról finanszírozott II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola. 2005-ben Magyar Történelem és Európai Integrációs Tanszék nyílt az Ungvári Nemzeti Egyetemen. Tudományos műhelyek jöttek létre: a Lehoczky Tivadar Intézet, a Hodinka Antal Intézet (Beregszász) és a Hungarológiai Intézet (Ungvár). 1994 óta működik az Illyés Gyula Magyar Nemzeti Színház. 1990-ben alakult meg a Kárpátaljai Magyar Festő- és Iparművészek Révész Imre Társasága. Színesebbé vált a helyi magyar sajtó: (*Kárpáti Igaz Szó*, *Kárpátaljai Szemle*, *Ukrainai Magyar Krónika* stb.). A magyarországi lapokat sem megvásárolni, sem előfizetni nem lehetett, aminek gazdasági okai voltak. Pénzhiány miatt szűnt meg az állami magyar könyvkiadás is. Helyette magyarországi pályázati pénzekből adnak ki magánkiadású kárpátaljai műveket; a két fő terület a szépirodalom és a honismeret. Jelentős könyvkiadás a Galéria Ungváron (Balla D. Károly), a Mandátum

Gátépítés a Tiszán Rahónál

Beregszászban (Penckófer János). A kiadott könyvek számát tekintve a legnagyobb kárpátaljai magyar könyvkiadó 1992-ben jött létre Dupka György vezetésével. Az Intermix Kiadó (Ungvár–Budapest) helyi vonatkozású könyvsorozata, a sokféle műfajt – költészet, próza, szociológia, helytörténet, néprajz, dokumentálás stb. – megjelenítő Kárpátaljai Magyar Könyvek. Emellett egyes szervezetek is jelentetnek meg könyveket. Létrejöttek helyi internetes portálok: <http://bdk.blog.hu/>; www.karpatalja-forum.net/; www.karpatinfo.net stb.

Fontos, karitatív oktatási, kulturális szerepet játszanak az **egyházak**. A szociális ellátásban egyre nagyobb súllyal vannak jelen. Elsőként szerveztek vasárnapi iskolákat a szörényvidékeken élő magyarok számára stb.

Kárpátalján és egész Ukrajnában a legnagyobb gondot a nehéz **gazdasági helyzet** okozta. Az 1990-es években gyakorlatilag felszámolódott a nagyüzemi mezőgazdasági szerkezet, az ipari termelés szinte teljesen leállt, a munkanélküliség becsült értéke 20% körül volt. Ráadásul Ukrajna a szovjet időszakban szerzett lakossági megtakarításokat határozatlan időre befagyasztotta. 1998-ban és 2001-ben óriási pusztítást végzett a tiszai áradás. Sokak számára a határ menti fekete-kereskedelem, illetve a magyarországi és a szlovákiai munkavállalás jelentette a megélhetés egyetlen forrását. Az újonnan alakult vegyes vállalatoknak csak kis hányada tartozott a termelő szférába. A 21. század elején a helyzet annyiban változott, hogy a helyi vállalatok nehezebben találnak munkaerőt. A fekete-kereskedelemben anyagi számításukat megtalálók nem szívesen adják fel „függetlenségüket”, aminek egyértelműen negatív

hatásai vannak a társadalomra. Gazdaságélénkítő intézkedésnek szánta a kormány a valamivel több mint 700 hektárnyi kárpátaljai szabad gazdasági övezetről és az egész Kárpátaljára érvényes különleges befektetési rendszerről szóló törvények életbe léptetését.

Az 1990-es években rendkívül megnőtt a gazdasági indíttatású **elvándorlás**. Ez a probléma egész Ukrajnát érintette. 1989 és 2001 között az ország lakossága 52,1 millióról 49 millió alá csökkent, amiben nem kis szerepe volt a migrációnak. 1991–1993 között a migrációs szaldó még pozitív volt, az ország lakossága a betelepülők révén

Viski falukép, a felújított harangtoronnyal

1996. január 6. Rómában Kárpátalja római katolikus püspökevé szentelték Majnek Antalt.

1996. március 9. Tóth Mihály lett az UMDSZ új elnöke.

1996. március 30. Nagyszőlősen a KMKSZ soros tisztújító közgyűlésén a Szövetség új elnökévé Kovács Miklóst választották a küldöttek.

1996. november 3. Tiszacsomán a honfoglalás kori temető szomszédságában történelmi emlékparkot avattak.

1998. március 29. A kijevei parlamentbe egyetlen magyar képviselő, Kovács Miklós, a KMKSZ elnöke jutott be.

1998. június 1. Az ukrán fővárosban felavatták a magyar kulturális központot.

1998. november 9. A Tiszán katasztrofális árhullám söpört végig.

2000. január 22. A KMKSZ Elnökségének nevében Kovács Miklós elnök levélben kérte Leonid Kucsma államelnököt, támogassa a magyar többségű adminisztratív egység, Tisza-melléki járás kialakítását Kárpátalján.

2001. március 22. Elfogadták Ukrajna törvényét a Kárpátaljai különleges (szabad) gazdasági övezetről, amely 737,9 hektárnyi területre vonatkozik.

2001. június 27. Az Ukrajnába látogató II. János Pál pápa boldoggá avatta a kárpátaljai Romzsa Tódor mártír püspököt (1911–1947), aki 1944–1947 között állt a Munkácsi Görög Katolikus Püspökség élén.

2002. április Gajdos István, az UMDSZ támogatója lett az ukrán parlament magyar képviselője.

2003. november 1. Magyarország és Ukrajna között bevezetésre került a vízumkényszer. Alig van olyan ország, ahová az ukrán állampolgárok szabadon utazhatnának, ami alól a volt szovjet tagköztársaságokból alakult független államok egy része sem kivétel.

2005. február 17. Megalakult a KMKSZ Ukrajnai Magyar Párt (KMKSZ UMP). Elnök Kovács Miklós.

2005. március 24. Megalakult az Ukrajnai Magyar Demokrata Párt (UMDP). Elnök Gajdos István.

Vízumköteles nyelv?

„Folyamatban van az ÉKSz., A magyar értelmező kéziszótár felújítása. Ez természetes is, hiszen a szótáraknak az a sorsuk, hogy elavulnak: egyetlen szógyűjtemény sem képes követni a nyelv leggyorsabban változó részében, a szókészletben végbemenő folyamatokat. [...] az új reprezentatív kiadvány már nem csak a magyarországi magyar nyelv, hanem valóban a magyar nyelv értelmező szótára kíván lenni. Ennek érdekében ugyanis az új kiadás már tartalmazni fog néhány olyan szót, szójelentést is, amelyek a magyarországi magyar nyelvhasználatban nem vagy másképp élnek, de a határon túli régiókban (vagy azok egyikében vagy másikában) igen. Ám érdekes módon itt is címkézve lesznek a határon túli magyar szavak: minden egyes ilyen szó, szójelentés mellett ott lesz majd a stigma: ezt a magyar nyelv szlovákiai, kárpátaljai, erdélyi vagy délvidéki változatában mondják így. Ahhoz hasonlatosan, mint ahogyan külön minősítés figyelemzteti a szótárhasználatot arra, hogy az adott szó vulgáris vagy nyelvjárási. Vagyis beengedik ugyan a határon túli magyar szavakat is a magyar nyelv szótárába, de csak akkor, ha megjelölik őket. Úgy, mint a határátkelésnél a nem magyar állampolgárságú magyarokat: beléphetnek, de csak ha bélyegzőt kapnak az útlevelükbe, illetve [...] ha vízum díszelleg az útiokmányukban. A szótár határon túli magyar szavakkal való bővítése [...] nyelvtörténeti esemény; [...] új nyelvtörténeti korszakot élünk 1918-tól. Ám ettől még az a tény is igaz marad, hogy – amiként szavaink az értelmező kéziszótárban – Magyarországon nem lehetünk „csak” magyarok, maradunk „jelzős magyarnak”. (2003)

Csernicskó István: *A kisebbségi nyelvváltozatok esete a hivatásos nemzetőrökkel, avagy: vízumköteles-e a nyelv (is)?* <http://mek.niif.hu/02200/02288/html/csernics.htm>

Az ungvári piac

közel 500 ezer fővel nőtt. Az utána következő években azonban a migráció következtében mintegy 620 ezerrel csökkent. A távozók döntő része munkaképes korú és magasán képzett volt. A célországok között az első három helyen Izrael, Németország és az USA állt. Kárpátaljáról a tömeges elvándorlás az 1980-as években indult meg. Csehország és Szlovákia, Izrael, Németország, valamint az Egyesült Államok mellett mint célország, Magyarország magasan az első helyen szerepelt. A kitelepülő magyarok mintegy 85 százaléka, becslések szerint több mint 30 ezren

választották Magyarországot állandó lakhelyül. Az állampolgárságot is kérelmezik, amihez hozzá kell tenni, hogy az ukrán alkotmány kizárja a kettős állampolgárság lehetőségét. Ezen kívül nagy számban tanulnak magyarországi főiskolákon, egyetemeken kárpátaljai fiatalok, sőt, sok az iskolás fiatal, akik jórészt nem térnek vissza szülőföldjükre. Mindez a kárpátaljai magyarság társadalmi szerkezetét is befolyásolja. A 2001-es népszámlálás adatai szerint Kárpátalja lakossága 1254,6 ezer fő, ebből 151,5 ezer a magyar nemzetiségű (12,1%).

A záhonyi határátkelő

Tudja-e?

■ A magyarok Kárpátalján az ukránok után a második legnagyobb lélekszámú nemzetközösség. A 20. század folyamán a magyarok száma Kárpátalján – a jelenlegi területre vonatkoztatva a hivatalos adatok szerint – a következőképpen alakult: 1910-ben 184.789 (az összlakosság 30,7%-a), 1921-ben 111.052 (18,1%), 1930-ban 116.975 (15,9%), 1941-ben 233.111 (27,4%), 1946-ban 134.558 (17,4%), 1959-ben 146.247 (15,9%), 1970-ben 151.949 (14,4%), 1979-ben 158.446 (13,7%), 1989-ben 155.711 (12,5%), 1993-ban – 160.200 (12,5%), 2001-ben – 151.500 (12,1%).

■ Kárpátalja területén a magyarok zöme, több mint 70%-a viszonylag zárt tömbben, az ukrán–magyar határ menti sávban, négy síkvidéki – Ungvári, Munkácsi, Beregszászi, Nagyszőlősi – járásban egyharmada, a nagyobb városokban (Ungváron mintegy 16 ezer, Munkácson 15 ezer fő) és szóróványban – a Huszti, a Técsői, a Rahói, a Szolyvai járásban – élt. Az egyetlen magyar többségű város Beregszász. A magyar lakosság 63%-a faluhelyen lakott.

■ A hivatalos állami statisztika 2000. évi adatai szerint a kárpátaljai magyarok 12 felekezet között oszlanak meg. Többségük református (105 egyházközség), római katolikus (50 egyházközség) vagy görög katolikus (valamivel több mint 30 egyházközség). Kisebb számban vannak köztük evangélikusok, baptisták, pravoszlávok, illetve 'Jehova tanúi' és az 'Élő Isten egyháza' követői. A kárpátaljai katolikusok 1993-tól önálló, Rómának alárendelt, Apostoli Kormányzósággal rendelkeznek, melynek élén általános helynök áll. A neki alárendelt három püspöki helynök a magyar, a német és a szlovák hívők ügyeit intézi. A reformátusok három egyházkerületét a zsinat irányítja. A szintén a római Szentszéknek alárendelt Munkácsi Görög Katolikus Egyházmegyében, a hívek zöme ruszin/ukrán. A magyar híveknek saját vikáriusuk van.

■ 2000-ben több mint 20 magyar nyelvű napi- és hetilap, illetve más időszaki kiadvány jelent meg közel 30 ezres példányszámban. A magyar, illetve magyar érdekeltséggel is rendelkező könyvkiadók, részben állami támogatással, évente közel száz kiadványt jelentettek meg, összességében a 15 ezret meghaladó példányszámban.

■ Ukrajna 1991. augusztus 24. óta független ország Kelet-Közép-Európában. Államformája köztársaság. Területe 603,7 ezer km². Lakossága 2001-ben 48.457.000 fő (1989-ben: 52,1 millió). A többség, 67% város lakó. Etnikai csoportok: ukrán – 77,8%, orosz – 17,3%, zsidó – 0,2%, belorusz – 0,6%, moldován – 0,5%, bolgár – 0,4%, lengyel – 0,3%, magyar – 0,3%, román – 0,3%, krími tatár – 0,1%. Elterjedt vallások: pravoszláv, görög katolikus, zsidó, római katolikus, iszlám. A főváros Kijev 2,7 millió lakossal. A parlament, a Verhovna Rada 450 tagú. A végrehajtó hatalom élén a Miniszteri Kabinet (kormány) áll. Közigazgatásilag a Krími Autonóm Köztársaság (fővárosa: Szevasztopol) és 24 megye (közte Kárpátalja) alkotja. Az egyes megyék járásokra oszlanak (Kárpátaljának 13 járása van: Beregszászi, Huszti, Ilosvai, Munkácsi, Nagybereznai, Nagyszőlősi, Ökörmezői, Perecsenyi, Rahói, Szolyvai, Técsői, Ungvári, Volóci). Hivatalos fizetőeszköz a hrivnya, váltópénze a kopijka. Hivatalos nyelv az ukrán. A zászló sárga–kék sávós. 1995 óta tagja az Európa Tanácsnak.

■ Ukrajnában a politikai hatalom alakulását az államfő–miniszterelnök–parlament háromszög és ezek egymáshoz való viszonya határozza meg. Elnökválasztást 1991-ben, 1994-ben, 1999-ben, 2004-ben tartottak, parlamenti választásokra 1994-ben (addig az 1990-ben megválasztott parlament működött), 1998-ban, 2002-ben és 2006-ban került sor. Ukrajna elnökei: 1991-től Leonid Kravcsuk, 1994-től két cikluson át Leonid Kucsma, 2004 végétől Viktor Jucszenko. A miniszterelnökök sorában a 2007 végén hivatalba lépett Julia Timosenko a tizenhatodik a függetlenedés óta. Az ország 1996-ban elfogadott alkotmánya az addigi elnöki kormányformát elnöki-parlamentáris kormányzati rendszerre változtatta. A 2004. december 8-án kelt alkotmánymódosítás azonban korlátozta az ukrán elnök hatáskörét, a fél-elnöki kormányzati rendszerű országokra jellemző keretekhez igazította. Az elnöki kormányzás helyett a parlament lépett az első helyre az állam irányításában. Ez alkotmánymódosítás 2006-ban lépett életbe.

2006. március A parlamenti választásokon nem sikerült magyar képviselőt juttatni az ukrán parlamentbe – eltérően az előző három ciklustól.

2007. szeptember Az előrehozott parlamenti választások nem hoztak sikert a magyar jelölteknek.

IRODALOM

Almásy Sándor, Almásy Ludmilla: A foglalkoztatottság problémái Kárpátalján. *Területi Statisztika* 2000. 4. sz. 361–370.

Balla D. Károly (szerk.): *Mezsgyén állva. A kárpátaljai magyar értelmiség az ezredforduló küszöbén.* Galéria Kiadó, Ungvár–Budapest, 1993.

Bárdi Nándor: *Tény és való. A budapesti kormányzatok és a határon túli magyarság kapcsolattörténete.* Problémakatalógus. Kalligram, Pozsony, 2004.

Csernicskó István: *A magyar nyelv Ukrajnában* (Kárpátalján). Osiris Kiadó, MTA Kisebbségkutató Műhely, Budapest, 1998.

Fedinec Csilla: Pártok és ideológiák Ukrajnában. Az egypártrendszerrel a politikai tömörülésekig. *Regio* 2007. 3. sz. 69–94.

Gereben Ferenc: Nemzeti és kulturális identitás Kárpátalján. *Pro Minoritate* 2000 tavasz. 166–170.

Gulácsi Géza: A nemzetiségi kulturális autonómia. *Kárpátaljai Szemle* 1994. 6. sz. 18–22.

Kacsur Gusztáv (szerk.): *Tíz év a kárpátaljai magyarság szolgálatában.* Ungvár, 1999.

Kovács Miklós: *Üzenet a kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség, Ungvár, 1998.*

Orosz Ildikó: *A magyar nyelvű oktatás helyzete Kárpátalján az ukrán államiság kialakulásának első évtizedében 1989–1999.* Poli-Print, Ungvár, 2005.